

Diyanet

İlmî Dergi



DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Dinî Yayınlar Genel Müdürlüğü

Üç Ayda Bir Yayınlanır

Cilt: 48 • Sayı: 4 • Ekim - Kasım - Aralık 2012

SAHÎH-İ MÜSLİM'DE GEÇEN NAMAZLA İLGİLİ HADİSLERİN İŞİĞİNDA HZ. PEYGAMBER'İN UYGULAMALARI

İsmail PIRLANTA*



Özet:

Namaz İslam dininin üzerine bina edildiği beş temel esastan biridir. Bu önemli esasın uygulama biçimi Hz. Peygamber'in açıklama, yorumlama ve tatbikine ihtiyaç duymaktadır. Zira Kur'an-ı Kerim'de sadece yapılması gereken ibadet olarak anlatılan namaz, ifa şeklini Hz. Peygamber'in söz ve tatbikinde bulmaktadır. Allah Rasûlü'nün bu konu hakkındaki uygulamaları, aynı zamanda onun yaşamı ve o dönemin sosyo-kültürel durumu hakkında da önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Hadis kitaplarında Hz. Peygamber'in namazla ilgili söz ve uygulamalarını anlatan rivayetler bu bağlamda değerlendirildiği zaman İslam tarihi açısından da dikkate alınması gereken rivayetler olarak belirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Namaz, Hz. Peygamber'in Uygulamaları.

In the Light of the Hadiths Related by the Prayer (Namaz) in Sahîh-i Muslim Prophet (pbuh)'s Applications

Abstract:

The Prayer (Namaz) is one of the five basic principles that Religion of Islam have been building over. The application form of this important principle needs to Prophet (pbuh)'s description, comment, practice. Only is the prayer (Namaz) to be explained to be done as a worship in the Koran, its performance and applied are to be found in Prophet (pbuh)'s words and exercise. Prophet Muhammad's applications on this matter are to comprise important information about his life and socio-cultural situation of that period. When The accounts

* Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

which explain Prophet (pbuh)'s Prayer (Namaz)-related words and behaviors evaluate in this context, it is to appear that these accounts also are very importants in terms of the history of Islam.

Key Words: The Prayer (Namaz), Prophet (pbuh)'s Applications.

1. Giriş

Namaz İslam dininin en önemli ibadetleri arasındadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de İslam dininin özellikleri vurgulanırken şöyle buyrulmaktadır: “Onlar, dini sadece Allah'a has kılarak, Allah'ı birleyerek ancak O'na ibadet etmekle, namazı kılmakla ve zekatı vermekle emir olunmuşlardır. İşte dosdoğru din budur.”¹ Bu bağlamda Hz. Peygamber de: “İslam beş esas üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna şahadet etmek, namaz kılmak, hacctmek, zekat vermek ve Ramazan orucunu tutmaktır.”² buyurmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de bütün samimiyet ve ihlâsla eda edildiği zaman, insanı her türlü kötülük ve hayâsızlıktan alıkoyacağı³ bildirilen namaz, İslam'a inanan her bir ferдин akıl ve bülûğ-â erdikten sonra ifa etmek zorunda olduğu bir ibadettir.

İslam dini açısından bu kadar büyük bir öneme haiz olan namaz ibadeti dindeki diğer ibadet ve aksiyonlarda olduğu gibi Hz. Peygamber'in açıklama, yorumlama ve tatbikine ihtiyaç duymaktadır. Zira Kur'an-ı Kerim'de sadece yapılması gereken ibadet olarak anlatılan namaz, ifa şeklini onun tatbikinde bulmaktadır.

Hz. Peygamber'in namaz ile ilgili uygulamalarını ve bu konuda yapmış olduğu açıklamalarını ancak hadis külliyatında bulabilmekteyiz. Dolayısıyla bu konuda bize, Kütüb-i Sitte diye dinî literatürde şöhret bulmuş olan altı hadis kitabı yardımcı olabilir. Zikri geçen kitaplarda namaz ile ilgili çok miktarda hadis mevcuttur. Nitekim konumuzu teşkil eden ve çalışmamızda temel aldığımız Müslim (261 / 875)'in Muhammed Fuâd el-Bâkî'nin tahkiki ile basılan eserinde⁴ bu konu ile ilgili bir hayli hadis metni vardır. Öte yandan Mehmet Sofuoğlu'nun tercüme ettiği eserinin⁵ ikinci cildi tamamıyla üçüncü cildi ise 154. sayfasına kadar namaz bahsiyle ilgili hadiseler ayrılmıştır. Bu kadar çok hadis incelendiği zaman bunların sadece fıkıh ilmini ilgilendirmedeği, aynı zamanda İslam tarihi, din sosyolojisi, din psikolojisi gibi ilim dallarını da ilgilendirdiği görülmektedir. Biz de bir İslam tarihçisi olarak çalışmamız-

1 Beyyine, 5.

2 Buhârî, İman, 2; Müslim, İman, 5.

3 Ankebut, 45.

4 Müslim b. Haccâc Ebu'l-Hasen el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî, *Sahîhu Müslim*, tahkik. Muhammed Fuâd el-Bâkî, I - VI Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, trz.

5 Müslim, *Sahîh-i Müslim ve Tercümesi*, çev. Mehmet Sofuoğlu, İstanbul 1988.

da, Müslim'de geçen namaz ile ilgili hadisleri tarih ilmi açısından değerlendirip, Hz. Peygamber'in bu bağlamdaki uygulamalarını tespit etmeye çalıştık.

2. Namaz ile İlgili Hadislerde Hz. Peygamber'in Uygulamaları

Hız. Peygamber hitap ettiği toplumu getirdiği yeni dinin en önemli rükünlerinden birisi olan namaz için hazırlamaktaydı. O, namaz ibadetinin bütün unsurlarını bir bir tespit ediyor ve bu ibadetin ashabı arasında tam olarak ve ondan görüldüğü şekliyle ifa edilmesini istiyordu. Hatta bazı durumlarda ashabını bizzat bu işin içerisine dâhil ediyor, adeta onların görüşlerini almak istiyordu. Dinin önemli emirlerinden olan her türlü işte müşâvere etmek prensibini Hz. Peygamber belli sınırlar dâhilinde de olsa namaz ibadeti için de uygulamak arzusundaydı. Bunun en güzel örneğini, namaza bir davet, bir uyarı olan ezanın tespitinde görmekteyiz. Ezanın tespitinden önce namaza davet için önerilen pek çok yöntem, başka dinleri ve inançları çağrıştırdığı için kabul görmemişti. Nihayet, İslam dininin nişanelerinden sayılan ezan, Hz. Ömer'in de dâhil olduğu birçok sahabe tarafından rüyalarında görülmüş, lafızlarıyla birlikte ezberlenmiş, Hz. Peygamber'e arz edilmiş ve onun onayını almıştır. Böylece bütün ashabın genel kabulüyle ezan, namaz için davet aracı olarak kabul edilmiştir.⁶ Aynı zamanda ezan Hz. Peygamber tarafından bir beldenin Müslüman mı yoksa gayrimüslim mi olduğunun tespiti konusunda ölçü olarak alınmıştır.⁷ Nitekim Müslim'de geçen rivayetlerde, Hz. Peygamber'in bir beldeye savaşmak için hareket edeceği zaman eğer gece vakti karargâh kurulmuş ise saldırı için sabah namazına kadar beklediği, ezan sesi duyulur ise saldırıdan vazgeçildiği, aksi takdirde taarruz için alarma geçildiği anlatılmaktadır.⁸ Bu rivayetler, Hz. Peygamber'in bir yere sefere çıktığı zaman birincil hedefinin burasını ne pahasına olursa olsun ele geçirmek olmadığını, onun ilk amacının İslam'ı yaymak olduğunu bize göstermektedir.

Namazla ilgili hadisler büyük bir çoğunlukla Hz. Peygamber'in namazı ifa ediş şeklini içermektedir. Bu noktada O, getirdiği dinin tebliğcisi olduğu için İslam'ı en ince teferruatıyla anlatma ve yaşama çabası içinde görülmektedir. Bu bağlamdaki rivayetlerin çok ve çeşitli olması, Hz. Peygamber'in namaz ibadetinin ideal şeklini belirlemesi ve ona son şeklini verme gayreti olarak da değerlendirilebilir. Zira o

6 Müslim, Salât, 1.; Nevevî bu hadisin şerhinde yukarıda bizim yaptığımız açıklamaları destekler mahiyette değerlendirmeler yapmakta, Müslümanlar için işlerini yaparken müşâvere etmelerinin öneminden bahsetmekte, bunun Allah'ın emri olduğunu söylemekte ve ulemanın istişârenin vacip olduğu konusunda ittifak içerisinde olduğunu anlatmaktadır. (Muhyiddîn Ebû Zekeriyâ İbn Nevevî, *el-Minhâc fî Şerhi Sahîh-i Müslim b. Haccâc Şerhün-Nevevî 'alâ Müslim*, Beytû'l-Efkârî'l-Devliyye, trz., 335.)

7 İbn Nevevî, *el-Minhâc fî Şerhi Sahîh-i Müslim b. Haccâc Şerhün-Nevevî 'alâ Müslim*, s. 338.

8 Müslim, Salât, 9.

dönemdeki insanlar namaz benzeri bir ibadetin varlığından haberdar idiler. Ama Hz. Peygamber İslam'ın vazgeçilmez bir rükünü olan namazı ona yakışır bir hâle getirmek istediğiydi. Namaz konusunda, onun temel rükünleri dışında teferruattan sayacağı-mız bazı hareketlerde Allah Rasûlü'nün farklı davranış kalıpları sergilemesi, ümmetini bu konuda muhayyer bırakmak istediğini göstermektedir. Bu bağlamda, kıyamda ellerin bağlanması veya bağlanmaması, rükûa gitmeden evvel ve rükûdan kalkıldığı zaman alınan tekbirlerde ellerin kaldırılıp kaldırılmaması, imama uyan bir kimsenin kıyamdayken herhangi bir şey okuyup okumaması gibi teferruat içeren hususlarda ortaya çıkan fikhî mezhepleri, İslam dinine inanan kimselerin namaz konusunda takip edebilecekleri zenginlikler olarak görebiliriz.

Müslim'deki namazla ilgili hadisler, o günün yaşantısı, toplumsal yapı, kadın erkek ilişkileri, toplumdaki insanların İslam'ı anlama ve yaşama konusundaki düzeyleri, onların dini yaşama konusundaki samimiyetleri hakkında da ipucu vermektedir. Sayıları onlarca olan rivayet, namazı kılma esnasında, safları düzeltme sırasında, namaz kılınan yerlerin düzen ve tertibi konusunda o dönemin yaşantısı hakkında bilgilerimizi arttırmaktadır. Ashap daha yeni yeni gerek ferdî gerekse toplu bir şekilde ibadet etmenin şuuruna varmaktaydı. Bu yüzden onlar namaz kılarken nasıl davranacaklarını, nasıl giyinip kuşanacaklarını, mescide girdikleri zaman ne şekilde hareket edeceklerini henüz tam manasıyla bilemiyorlardı. Hz. Peygamber'in namaz kılarken sükûnet ve vakarı muhafaza etme⁹, namaz haricindeki kişilere el işareti yapmama¹⁰ konusundaki sözleri, Müslümanların aynı huşuu ve samimiyetle ibadet etmediklerini, namazın içinde yapılacak ve yapılmayacak hareketlerin henüz farkında olmadıklarını göstermektedir.¹¹ Tabiatıyla o dönemde günümüzdeki mescitlerin yapı ve konforunda bir mescit mevcut değildi. Mescid-i Nebî'nin zemini yumuşak kum ve çakıl taşlarından oluşuyordu. Bu durum mescidin daha titiz bir şekilde korunmasını ve temiz tutulmasını gerektirmekteydi. Hz. Peygamber gerek namaz içinde gerekse namaz dışında mescidin temizliğine riayet edilmediğini görünce bu konuyla ilgili uyarılarda bulunmuştur. Gerek namaz içinde gerekse namaz dışında mescitlere tükürülmesinden sahabenin men edilmesine yönelik emirleri¹² bu konudaki hassasiyete örnek teşkil etmektedir.

9 Müslim, Salât, 119.

10 Müslim, Salât, 119.

11 İbn Nevevî, *el-Minhâc fî Şerhi Sahîh-i Müslim b. Haccâc Şerhün-Nevevî 'alâ Müslim*, s. 366.

12 Müslim, Mesâcid, 50; ayrıca bkz: Tahâret, 100. Hz. Peygamber mescide tükürülmemesine yönelik söylemiş olduğu hadislerinde bu yerlerin temiz tutulmasını istemesinin yanında Allah'ın huzuruna durulan ve onun huzurunda secdeye gidilen bir yerde özellikle kible istikametine doğru fütursuz bir şekilde böyle bir davranış sergilenmesinin Allah'a karşı bir saygısızlık olacağını ashabına öğretmek istemiştir. (İbn Nevevî, *el-Minhâc fî Şerhi Sahîh-i Müslim b. Haccâc Şerhün-Nevevî 'alâ Müslim*, s. 416.)

Hız. Peygamber özellikle mescitte cemaatle kılınan namazlarda adaba riayet etme, diğler kişileri rahatsız etmeme, namazın huşuuna ve samimiyetine halel getirecek davranışlarda bulunmama konusunda da uyarılarda bulunmuştur. Nitekim onun, mescidin içerisine girip de kayıp bir eşyasını oradaki insanları rahatsız ederek ve saygısız bir şekilde yüksek sesle soran insanlar için: “ Böyle insanlar için, Allah onu sana geri vermesin, sözünü söyleyiniz.”¹³ şeklindeki ifadesi, sarımsak ve soğan gibi rahatsız edici koku veren yiyeceklerin yendiğı zaman diğler insanların rahatsız edilmemesi için toplu namaz kılınan yerlere gelinmemesi konusundaki rivayetleri¹⁴ ve yine bölgenin sıcak iklime sahip olmasından dolayı ter kokusunu çok daha rahatsız edici bir boyutta hissettiren yünlü giysilerle mescide gelinmemesini isteyen sözleri¹⁵, devamlı temiz olup güzel kokular sürünüp o şekilde cemaate devam edilmesi hususundaki rivayetleri¹⁶, bu konudaki hassasiyetini ve toplumu belli bir düzeye getirme konusundaki gayretini göstermektedir.

Hız. Peygamber namaz kılarken elbise veya saç ile oynanmasını kerih görmüştür. Böyle hareketlerin namazın huşuunu ve samimiyetini bozduğunu dile getirmektedir. Müslim'de geçen 229 numaralı hadis bu konu ile ilgilidir. İbni Abbas'dan rivayet edilen hadis şöyledir: “ Hız. Peygamber yedi şey üzerine secde etmekle emir olundu. Saçları ve elbiseyi toplamaktan da nehiy olundu.” Bu türden rivayetler incelendiğı zaman Allah Rasûlü'nün, ümmetinin ibadetlerinde daha samimi ve içten olmalarını, onların saçlarını veya elbiselerini toz ve topraktan koruma konusunda aşırıya gitmelerini istediğı görülmektedir. Zira namaz ibadeti, kulun Allah ile baş başa olduğı, her şeyi ile ona yöneldiğı bir ibadettir. Dolayısıyla böyle önemli bir zaman diliminin kıymetinin bilinmesi, boş işlerle uğraşılması gerekmektedir.¹⁷

Müslim'deki namazla ile ilgili rivayetler o dönem toplumunun kadınlara bakışının ve kadın erkek ilişkisinin ne düzeyde olduğı konusunda da bilgiler vermektedir. İslam'dan önce kadınlara yönelik olan olumsuz bakış, İslam dininin gelmesiyle büyük ölçüde değışmişti. Ama eski uygulamalardan hemen vazgeçmek pek de kolay değıldi. Bu duruma, kadınların mescide gitmelerinin kısıtlanması, onların namazın huşuunu giderici varlıklar olarak görülmesi gibi anlayışlar örnek olarak verilebilir.

13 Müslim, Mesâcid, 79. Bu konudaki hadislerin şerhinde İbn Nevevî, Hız. Peygamberin mescitlerin Allah'a kullukta bulunmak, dua etmek, onu zikretmek için yapılmış olduğunu, ticaret yapmak için veya gereksiz dünya meşgaleleri ile meşgul olmak için kurulmadığını bildirdiğini, bundan dolayı böyle bir kabalık yapan kimseye de rivayette geçtiğı şekilde olumsuz dua edilmesini istediğini nakletmektedir. (İbn Nevevî, *el-Minhâc fî Şerhi Sahîh-i Müslim b. Haccâc Şerhün-Nevevî 'alâ Müslim*, s. 422-423.)

14 Müslim, Mesâcid, 68.

15 Müslim, Cuma, 6.

16 Müslim, Cuma, 10.

17 İbn Nevevî, *el-Minhâc fî Şerhi Sahîh-i Müslim b. Haccâc Şerhün-Nevevî 'alâ Müslim*, s. 415.

Hız. Peygamber yapmış olduğu uygulamalarla bu durumların düzeltilmesi için çaba göstermiştir. Kadınların bir yanlış anlamaya meydan vermeden ve cezp edici kokular sürmeden mescide gelmelerine izin vermiştir.¹⁸ Kendisi namaz kıldırırken esnada cemaatin arasında çocuklu bir annenin çocuğunun ağladığını işitince namazını uzatmadan bitirmiştir. Enes (r.a.)’dan rivayet edilen hadis şöyledir: “Rasûlullah namaz kıldırırken saflarda annesiyle beraber bulunan bir çocuğun ağlamasını işittiğinde hemen kısa bir süre okurdu.”¹⁹ Bunun yanında Hz. Peygamber kadınların bayram namazlarına da iştirak etmelerini sağlamış, onların erkekler kadar cemaatle birlikte olma ve bundan haz alma haklarının olduğunu yaptığı uygulamalarla göstermiştir. Nitekim Ümmü Atiyye (r.a.)’dan gelen rivayet bu gerçeği dile getirmektedir. “Her iki bayramda da örtülü hanımlar ve henüz evlenmemiş kızlarla beraber musallaya çıkmakla emir olunurduk. Hayızlılar da çıkar, cemaatin arka tarafında bulunur ve insanlarla birlikte tekbir getirirlerdi.”²⁰

Namazla ilgili rivayetlerde dikkat çeken önemli bir husus daha önce de değindiğimiz gibi ashabin İslam’ı anlama ve yaşama konusunda aynı seviyede samimiyet ve huşuu içerisinde olmamasıdır. Bu durum, Cuma namazı bahsindeki hutbe dinleme konusunda rivayet edilen hadislerde açıkça görülmektedir. Hz. Peygamber’in Cuma namazında okuduğu hutbeyi, o sırada Medine’ye gelen bir ticaret kervanı için cemaatten bir kısmının dinlemeyip terk etmiş olması, Cuma Suresi 11. ayette şöyle dile getirilmektedir: “Onlar bir ticaret yahut bir eğlence gördükleri zaman ona yönelip dağıldılar. Seni ayakta bıraktılar.” Hz. Peygamber İslam’ı anlama ve yaşamada herkesin kendi kapasitesi ölçüsünde başarılı olabileceğinin farkındaydı. Bu yüzden o, herkesin anlayabileceği bir üslupta yeni dinin esaslarını anlatmakta ve herkeste aynı bilinç ve şuurun oluşması için çaba göstermekteydi.

3. Sonuç

Müslim’de yer alan namaz ile ilgili hadislerin ışığında Hz. Peygamber’in uygulamaları konulu çalışmamızda tespit ettiğimiz hususları şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Hz. Peygamber getirmiş olduğu dinin emirlerini ashabına anlatırken ve toplumu yeniden şekillendirirken çevresindeki insanları da işin içine dâhil etmiştir. Böylece o, kendisine inananların hem yeni dinlerini daha iyi özümseyip kabul etmelerini sağlamak hem de onların yeni toplumsal yapıda aktif rol oynamalarını temin etmek istemektedir.

18 Müslim, Salât, 30.

19 Müslim, Salât, 182; ayrıca bkz: Salât, 183, 184.

20 Müslim, İdeyn, 10.

2- Namaz ibadetinin önemli unsurlarından biri olan ezan Hz. Peygamber tarafından bir beldenin Müslüman veya gayrimüslim olmasının anlaşılması konusunda ölçü olarak alınmıştır.

3- Ezanın bir beldenin Müslüman veya gayrimüslim olmasının anlaşılması konusunda ölçü olarak alınması, Hz. Peygamber'in bir yere sefere çıktığı zaman birincil hedefinin burasını ne pahasına olursa olsun ele geçirmek olmadığını, onun ilk amacının İslam'ı yaymak olduğunu göstermektedir.

4- Namazla ilgili hadisler büyük bir çoğunlukla Hz. Peygamber'in bu ibadetin ideal şeklini belirleme ve ona son şeklini verme çabası ile ilgilidir. Namaz konusunda o, bu ibadette temel rükünler dışında teferruattan sayacağımız bazı hareketlerde farklı davranış kalıpları sergilemiştir. Allah Resulü'nün böyle bir tutum belirlemesi İslam tarihinde fikhî mezheplerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

5- Müslim'deki namazla ilgili hadisler, dönemin yaşantısı, toplumsal yapı, toplumdaki insanların İslam'ı anlama ve yaşama konusundaki düzeyleri, onların dini yaşama konusundaki samimiyetleri hakkında da ipucu vermektedir.

6- Hz. Peygamber'in namaz konusundaki rivayetleri bu dönemdeki mescitlerin fiziki yapıları hakkında bilgi sahibi olmamızı da sağlamaktadır.

7- Müslim'de yer alan namazla ilgili rivayetler ayrıca o dönemdeki toplumun kadınlara bakışının ve kadın erkek ilişkisinin ne düzeyde olduğu konusunda da bilgiler vermektedir. Hz. Peygamber yapmış olduğu uygulamalarla kadınlar konusunda toplumda yer alan yanlış kanıları gidermeye, onların toplumsal statülerinin yükselmesine ve cemaat oluşturmanın sadece erkeklere özgü olmadığını kadınların da cemaatin bir parçaları olduğunu göstermeye çalışmıştır.